

Lezing Johan Harsevoort

Onderwijssymposium Beter Onderwijs Nederland 26 januari 2008

Excellentie, geachte collega's, geachte BON-leden,

Ik ben leraar Duits, en ik ben trots op mijn vak! Maar ik sta hier vandaag omdat ik vrees dat ik over enkele jaren zo'n stereotype, verzuurde leraar zal zijn. Een man die zich telkens aangevallen voelt wanneer men op verjaardagsfeestjes over zijn lange schoolvakanties begint; die continu klaagt dat de leerlingen de laatste jaren steeds minder inzet tonen, die aan iedereen verkondigt dat hij in "het bedrijfsleven" veel meer zou verdienen. Kortom: een zeur. En zeuren, dat mag ik niet van mijn vrouw.

Ik ben 35 jaar en geef nu 10 jaar les op een havo-/vwo-school. In mijn takenpakket zitten onder andere het mentoraat van een havo3-klas, het sectieleiderschap en de organisatie van een uitwisseling met een Duitse school. Bovendien mag ik participeren in een afdelingsteam klein, heb ik jaren in de onderwijscommissie gezeten en was ik lid van de commissie Herijking Tweede Fase.

Vandaag wil ik enkele pijnpunten aankaarten die mijn zuurgraad zouden kunnen doen stijgen. Veel aspecten van de huidige malaise in het onderwijs krijgen uitgebreid aandacht in de pers en om die reden zal ik het vandaag vooral hebben over enkele thema's die daar minder aan bod komen. Ik zal dus slechts terloops mijn mening geven over onze salariëring en over al dan niet succesvolle hervormingen. Het zwaartepunt van dit betoog ligt op carrièreperspectieven die via het middenkader lopen en op het belang van de autonomie van de leraren, die de opbouw en de inhoud van hun vak zelf moeten kunnen bepalen. Dit is namelijk in het voordeel van de leerling.

Wat is nu het grote probleem in ons onderwijs? De tikkende tijdbom van het lerarentekort. Alle actuele kwesties, zoals die van de 1040-urennorm, zouden een stuk minder prangend worden indien dit probleem van de baan zou zijn.

De overheid is zich hier al lang van bewust en de beleidsmatige reacties op dit probleem laten zich samenvatten als de kroniek van een aangekondigde apocalyps. Commissies en hervormingen hebben elkaar de laatste 15 jaar in hoog tempo opgevolgd. Nu het lerarentekort vrij nijpend wordt, - drie kwart van het totale lerarenbestand in het voortgezet onderwijs schijnt binnen zeven jaar het onderwijs te verlaten - neemt de inspectie kortetermijnmaatregelen door alle scholen een ondergrens van 1040 uren op te leggen. Dit is een slechte aanpak. We weten intussen wat directies aan kunstgrepen moeten verzinnen om aan deze grens te voldoen. Het is een gotspe dat scholen beboet worden voor zaken die men al lang had kunnen zien aankomen. Het mantra blijft immers: Er zijn te weinig leraren en mensen kunnen onvoldoende gemotiveerd worden om leraar te worden of te blijven. Hoe zou het ook goed kunnen gaan? We zitten in een vicieuze cirkel: De regering financiert het onderwijs onvoldoende – daardoor stappen te weinig mensen in het onderwijs – daardoor wordt de urennorm niet gehaald - vervolgens geeft het ministerie een boete als scholen te weinig lessen kunnen aanbieden. Hoe kunnen deze scholen dat tekort dan opvullen? De commissie onder leiding van de heer Rinnooy Kan heeft, op vraag van het ministerie, wederom deze problemen in kaart gebracht en oplossingen aangedragen.

Zullen het rapport en de reactie van de minister nu eindelijk voor een kentering zorgen? Als ik mag afgaan op mijn Fingerspitzen, de gevoelstemperatuur in de lerarenkamer en op de krantencommentaren houden we het applaus nog even voor ons.

Minister Plasterk heeft namelijk het voornaamste voorstel van Rinnooy Kan rücksichtslos onder het tapijt geveegd. Er wordt geen koppeling gemaakt tussen opleiding en salariëring. Daar bestaan argumenten voor, zoals het gegeven dat sommige VMBO-leraren hun werk

onder veel moeilijker omstandigheden moeten uitvoeren. Maar de schreeuw om eerstegraadsleraren zal hierdoor natuurlijk aan dovemansoren gericht zijn.

Functiedifferentiatie zou hiervoor een alternatief moeten bieden, maar voor zover ik dat kan inschatten, wordt daarmee de nadruk verlegt naar niet-lesgebonden activiteiten. Niemand kan tot nu toe absolute criteria geven om de kwaliteit van een leraar door te laten werken in diens salariëring.

Een voorbeeld van veel gepraat, weinig wol is de teloorgang van onze zogenaamde kenniseconomie. Telkens kan men in de media vernemen dat we die aan het verkwanselen zijn, maar daadkrachtig handelen blijft uit. Volgens Fenedex (de Federatie voor de Nederlandse export) verliezen we bijna 8 miljard euro door onvoldoende kennis van de Duitse taal en cultuur. Deze federatie verwacht dat een taal niet meer goed op het MBO of HBO kan worden opgepakt, indien er geen goede basis gelegd is in het voortgezet onderwijs. Wat schetste mijn verbazing: het profiel Economie en Maatschappij van de Havo kan prima afgerond worden zonder Frans of Duits. U begrijpt waar ik mijn geld ga verdienen, wanneer mijn vak echt in de marge gaat rondlopen. Interne taalopleidingen schijnen buitengewoon lucratief te zijn.

Maar ik wil leraar blijven en bovendien ben ik leraar geworden om les te geven.

Helaas is het nu bijna onmogelijk een salarisschaal, die ons op basis van ons diploma toekomt, al docerende te bereiken. Uitzonderingen daargelaten (bijvoorbeeld marktwerking bij tekortvakken) is het middenkader op dit moment de enige carrièreoptie die voor ons is weggelegd. Hoe kan je je als leraar nu serieus genomen voelen, wanneer carrière maken betekent dat je naar het middenkader overstapt, dus eigenlijk uit het vak stapt?! De kwalitatief beste leraren moeten toch voor de klas blijven staan? Verbeteringen in je loopbaan moeten dan ook in dit licht opgesteld worden. Het getuigt van minachting voor leraren wanneer het vak niet volstaat om je loopbaan te verbeteren.

In het huidige systeem dien je je te profileren. Je profileert je niet door zo gedegen mogelijk les te geven, maar door allerlei nevenfuncties te bekleden, opdat je kan doorstromen naar het middenkader. Sinds dit jaar heeft de stichting waaronder onze school ressorteert een kweekvijver in het leven geroepen. In die kweekvijver krijgen collega's vanuit de directie onderzoeksopdrachten die zij binnen een bepaalde periode moeten afronden. Er waren slechts vier plaatsen, dus er moest gesolliciteerd worden. De uitverkorenen kunnen via dit proefzwemmen misschien sneller instromen in het middenkader.

Waar zijn we mee bezig, als de beter betaalde krachten op onze scholen zich niet bezighouden met lesgevendende taken? En ook deze conrectoren en afdelingsleiders krijgen een groeiend takenpakket en worden overbelast. Ondertussen bestaat het takenpakket van een afdelingsleider op onze school uit administratie, het sanctioneren van leerlingen, de implementering van de frequente onderwijsvernieuwingen, de coördinatie van de afdeling in kwestie, het personeelsbeleid (de befaamde POP-gesprekken, POP= persoonlijk ontwikkelingsplan), ontwikkeling van nieuwe leerstrategieën, bijscholing in managementtechnieken enzovoort, enzovoort.

In een vacature wordt dit omschreven als – ik citeer: “het voorbereiden, initiëren, operationaliseren, uitvoeren en evalueren van het onderwijs- en zorgbeleid, het organiseren en begeleiden van de leerprocessen in zijn afdeling en het geven van leiding aan de afdeling.”
einde citaat.

Waar zou het zwaartepunt moeten liggen op een school?

Ten eerste hoef je geen HBO of universitair diploma te hebben om leerlingen achter de vordden te zitten en de administratie bij te houden. Gelukkig heeft men de laatste twee jaar op

onze school administratieve krachten benoemd als coördinator leerlingzaken en roostermaker, en ziet men dit niet als carrièreoptie voor kostbare leraren.

Bovendien hoop ik dat onze minister ons eindelijk een rustpauze zal gunnen na alle hervormingen en dat een mogelijk volgende vernieuwing goed doordacht en beproefd zal zijn. Dan kan ook deze taak op het bordje van de afdelingsleider – om het met een tweede-fase-term te zeggen – afgevinkt worden.

Ten slotte vraag ik me af of afdelingsleiders eigenlijk wel de geschiktste personen zijn om POP-gesprekken te voeren.

Via een dergelijke herschikking van bevoegdheden zouden afdelingsleiders weer de helft van hun tijd kunnen lesgeven. Hierdoor spelen ze veel korter op de bal bij het sturen van de afdeling, en als kers op de taart kunnen goede krachten weer ingezet worden waar ze het meest nodig zijn – voor de klas.

In Duitsland heb ik gemerkt dat een school met 730 leerlingen wordt gerund door een schoolleiding die bestaat uit één rector en twee conrectoren. De conrectoren geven ongeveer de helft van hun tijd les. Op onze partnerschool bestaat geen middenkader. Drie mensen behoren tot de zogenaamde “erweiterte Schulleitung”, waar ze voor ondersteunende taken één lesuur per jaar minder moeten geven.

Ook leraren worden op onze school slechts bij uitzondering voltijds voor de klas ingezet. Ikzelf besteed bijna 40 procent van mijn normjaartaak aan niet-lesgevende activiteiten. Dit bemoeilijkt niet alleen het halen van de zo belangrijk geachte 1040-urennorm, het verhoogt ook de werkdruk. Taakuren wegen bij mij in elk geval zwaarder door dan lessen.

We zouden ons moeten afvragen in welke mate de leerlingen bij al deze zijsporen voordeel hebben. Veel vergaderingen – en de daarmee gepaard gaande lesuitval – zouden zo geschrapt kunnen worden.

Bovendien worden steeds nieuwe verantwoordelijkheden aan ons toevertrouwd. Een vraag om te differentiëren in de lessen wordt meteen ondermijnd wanneer de klassengrootte niet verandert.

Ook het aantal probleemleerlingen neemt enorm toe. Onlangs kreeg ik van een afdelingsleider drie bladzijden met tips hoe ik één van mijn rugzakleerlingen zou kunnen begeleiden. Je probeert dat zo goed mogelijk, maar de andere 30 leerlingen vragen ook aandacht.

De eis tot transparantie voor en door ouders wordt steeds groter. Wanneer je niet op de rem staat, breng je avonden achter de pc of aan de telefoon door.

In dit licht lijkt de beruchte slogan “Leraar, elke dag anders” zeer adequaat. De krakkemikkige spotjes zullen het beoogde effect echter niet behaald hebben. Ik denk niet dat er hierdoor meer aanmeldingen waren voor de lerarenopleiding!

Het mag duidelijk zijn, ik wil lesgeven. Het eerste uitgangspunt van BON klinkt me dan ook als muziek in de oren: Geef de docent zijn vak weer terug. Dit wordt door sommige mensen al snel in het beeld vervat van een leraar die zich terugtrekt in zijn lokaal en een kroon op zijn hoofd zet. Een misrekening die vergelijkbaar is met de opvatting dat ik nog steeds in het lokaal rondloop met een stok, links en rechts uithalend als leerlingen hun der/die/das/-rijtjes niet in de juiste volgorde kunnen opdreunen.

Zelfs leraren Duits zijn continu op zoek naar verbeteringen in hun lesgeven. Wij hebben een uitstekend talenlab en gebruiken de ICT-mogelijkheden ter ondersteuning van het vak. Landeskunde, liedjes uit de Neue Deutsche Welle en Deutsche Krimis, zorgen voor Schwung in mijn lessen. Na het echec van de Tweede Fase storten we ons eindelijk weer op de literatuur. Goethe en Schiller, Rilke en Kafka blijven ook in de 21^e eeuw super!! Leerlingen voelen feilloos aan wanneer een leraar gloedvol staat les te geven en putten daar hun

motivatie uit. De leraar haalt zijn arbeidsvreugde uit de interactie met leerlingen en de uitdagingen van zijn vak.

Mijn vak gedijt bij een stevige opbouw in de onderbouw, waar leerlingen worden uitgedaagd zo veel mogelijk bagage in te slaan, waarna ze in de bovenbouw op reis kunnen, met een vakkundige leraar als gids. Wanneer ik, en voor andere vakdocenten geldt dit evengoed, de kans krijg om op deze manier voor de klas te staan, kan ik het ongebruikt potentieel bij de leerlingen aanboren, en dat lijkt me het belangrijkste en meest vruchtbare aspect van het leraarschap.

Hoe groter de kennis van de leraar, des te meer de leerlingen gemotiveerd zullen worden voor het vak. De angst is bij veel collega's aanwezig dat de lerarenopleidingen didactische competenties laten prevaleren boven vakkennis. Naast een tekort aan leraren bestaat er dan ook een tekort bij leraren.

In de Tweede Fase is ook ons vak helemaal uitgekleed. Ik hoef u maar te wijzen op het besluit de vakken Frans en Duits in tweeën te splitsen. Na jaren geploeter heeft men uiteindelijk ingezien dat dit een heilloze weg was. De desastreuze beslissing een taal in vaardigheden op te delen is zwak uitgedrukt nooit enthousiast ontvangen door de betrokken docenten. Met veel kunst- en vliegwerk heeft men getracht er het beste van te maken.

Een voorbeeld van de laatste naweën: Dit jaar ben ik begeleider van een bezemklas. Dit heeft niets te maken met onwillige leerlingen die corvee uitvoeren ter verfraaiing van ons mooie gebouw. Nee, ik probeer leerlingen, die na talrijke herkansingen nog steeds geen voldoende behaald hebben voor het vak Duits 1, maar die toch overgegaan zijn naar 5VWO, in een pauze tussendoor aan een voldoende te helpen. In feite ben ik de chauffeur van de bezemwagen, die de afvallers oppikt en naar de finish brengt. Waar wielrenners en marathonlopers in de bezemwagen hun deelnamecertificaat mislopen, krijgen onze leerlingen echter wel een diploma. Wat denkt u dat deze herkansingstombola doet met het imago van je vak? Deze leerlingen dienen koste wat kost een succesvolle afsluiting te behalen voor mijn deelvak, want een onvoldoende in een voorexamenjaar legt wel een waanzinnige hypotheek op een succesvol eindexamen. Het idee dat deze leerlingen wellicht de capaciteiten ontberen voor een vwo-diploma wordt weggewuifd.

Een school zou eigenlijk niet alleen beoordeeld mogen worden aan de hand van slagingspercentages, men zou ook moeten nagaan of de vervolgopleiding van oud-leerlingen binnen de gewenste termijn is afgesloten. Een afgesloten vervolgopleiding zegt heel veel over de vooropleiding. Heeft de middelbare school de leerlingen voldoende basis gegeven, zowel qua vakinhoud als qua mentale voorbereiding (zelfstandig werken, concentratievermogen, motivatie)? Heeft de school hen voorbereid op het maken van de juiste studie- en beroepskeuzes? Het blijft immers onze belangrijkste verantwoordelijkheid, ervoor te zorgen dat onze jeugd, het grootste kapitaal van Nederland, zijn talenten optimaal kan laten renderen.

Laat ons voor ogen houden dat we hier met dit kapitaal aan het spelen zijn. Marc Chavannes roept leraren in de NRC op tot staken. Niet omdat we te veel moeten werken, of omdat we niet genoeg gewaardeerd worden, maar voor het welzijn van onze Nederlandse maatschappij. Ik citeer: "Als de lerarenbond het plan van Plasterk niet wegstaakt, dan blijft de grote leugen van de kenniseconomie, die wij zo omhelzen, maar niet bekostigen, bestaan." einde citaat

Excellentie, de situatie noopt tot staken. Maar ik wil niet staken. Daarom heb ik deze verschrikkelijke opdracht aangenomen en richt ik het woord tot 800 collega's. Omdat ik hoop dat het ondanks alles niet nodig zal zijn. Verlicht de administratieve lasten van een leraar door vernieuwingen in de koelkast te laten. Stimuleer scholen de last van het middenkader af te bouwen. Laat docenten zwaarder wegen op de inhoud en opbouw van hun vak. Als u van

mening bent dat er meer eerstegraadsleraren moeten komen, laat dan diploma's doorwegen in hun salariëring. Kortom, excellentie, zorg ervoor dat uw dure en arbeidsintensieve onderzoeken en rapporten niet verworden tot een magere lippendienst, zoals dat de voorbijgaande 15 jaar te veel is gebeurd.

Ik dank u allen voor uw aandacht.